

УДК 37.015.31:172.15]:379.831-053.6](045)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-99-6-6-19>

ФОРМИ ТА МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЛІТНІХ ТАБОРІВ ВІДПОЧИНКУ

В. М. Алфімов

ORCID 0000-0002-3817-452X

О. Ф. Грицюта

ORCID 0000-0002-2259-8627

У статті розкривається виховний потенціал літніх таборів відпочинку, які допомагають процесу виховання моральних цінностей бути безперервним та послідовним, завдяки цілеспрямованому, педагогічно виваженому впливу на підлітків через різноманітні методи та форми його реалізації. Відзначається, що у підлітків розвивається інтерес до психологічних переживань інших людей і до своїх власних почуттів, що є передумовою засвоєння моральних цінностей. Представлена авторська програма «РеформIStи», яка спрямована на ознайомлення підлітків-вихованців з моральними цінностями людства; здобуття ними позитивного індивідуального досвіду як складової морального формування особистості; розвиток індивідуальної моральної свідомості і рефлексивних здібностей; підкреслення важливості моральних цінностей у взаєминах з іншими людьми. Основними методами реалізації авторської програми є метод практичного закріплення знань і умінь, навичок (бесіди, тренінги, вправи, квести, інсценівки, ігри, ярмарки, обговорення історій та притч, показові виступи); метод створення складних моральних ситуацій; метод групової проблемної роботи. Основними формами реалізації авторської програми є групова діяльність (соціально-психологічні тренінги та заняття-бесіди, тести) та індивідуальна корекційна робота з підлітками – особисті бесіди, ігри та вправи, психодіагностика.

Ключові слова: моральні цінності, підлітки, форми виховання, методи виховання, авторська програма, літній табір відпочинку.

Постановка проблеми. Необхідність у вихованні моральних цінностей підростаючого покоління змушує оновлювати як теоретичну, так і практичну діяльність позашкільних закладів та їх педагогічних колективів.

Одним із таких позашкільних закладів є літній табір відпочинку, який допомагає процесу виховання моральних цінностей бути безперервним та послідовним. Літні табори відпочинку створюють умови для цікавого дозвілля, під час якого можливий цілеспрямований, педагогічно виважений вплив на виховання моральних цінностей через різноманітні методи та форми. Втім, часто-густо виховання моральних цінностей підлітків у літніх таборах відпочинку проводиться не системно, без урахування їх вікових особливостей та використання сучасних форм та методів виховної діяльності, які оптимальні у для цих таборів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виховання моральних цінностей школярів різного віку завжди було предметом пристальної уваги дослідників. Такі відомі вчені, як І. Бех, Л. Зязюн, О. Матвієнко, Г. Шевченко, К. Журден, Б. Ломов, Ф. Моранді, С. Френе, Т. Поніманська, О. Бажановська та інші, хоч і є представниками різних наукових підходів та розробниками різних технологій морального виховання, але їх погляди, представлені в опублікованих дослідженнях, становлять «золотий фонд» сучасної педагогічної науки та морального виховання школярів зокрема. Попри все, недостатньою залишається теоретична розробленість форм та методів реалізації процесу формування моральних цінностей підлітків в умовах літніх таборів відпочинку і оздоровлення.

Особливостями дитячого табору відпочинку як соціального інституту виховання, що дозволяє ефективно організувати процес виховання моральних цінностей у підлітків, у змістовому плані є включення в різноманітні види діяльності, беручи у яких участь, вони не тільки відпочивають, але й набувають досвіду соціальних відносин і моральної поведінки. Моральний досвід при цьому доповнюється моральними знаннями в вміннями здійснювати вибір в ситуаціях моральної невизначеності; насиченість виховного процесу, високий темп життєдіяльності, динамізм і інтенсивність спілкування, що створює сприятливі обставини для формування культури міжособистісних відносин, засвоєння норм, правил поведінки в суспільстві; позиція наставника (вожакого) як старшого друга, яка дозволяє впливати на процес виховання моральних цінностей у підлітків в більшій мірі, ніж вчителів в школі.

Метою статті є розгляд основних форм і методів реалізації авторської програми виховання моральних цінностей підлітків «РеформІСти», в умовах літніх таборів відпочинку.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік – один з найбільш кризових вікових періодів, пов'язаний з активним розвитком всіх провідних компонентів особистості і фізіологічними перебудовами, викликаними статевим дозріванням. Ще Л. Виготський (1984, с. 61) визначив дві фази

підліткового віку (негативну і позитивну), і пов'язав їх із змінами сфери інтересів. У негативній фазі здійснюється згортання, відмирання старої системи інтересів, тому з'являються зовні видимі негативні поведінкові особливості: погіршення працездатності, зниження успішності і навичок, а також грубість і висока дратівливість старшого підлітка, занепокоєння, його невдоволення собою. Позитивна фаза відрізняється появою інших інтересів, вже більш широких і глибоких. У підлітків розвивається інтерес до психологічних переживань інших людей і до своїх власних почуттів. Саме ця властивість підліткового віку є важливою передумовою засвоєння моральних цінностей. Це також підтвердили сучасні дослідження Д. Фельдштейна, який виділив такі три рівні розвитку підлітка і становлення моральної сфери його особистості. На першому рівні («локально-капризному») переважають ситуативно обумовлені емоції і мотиви (10–11 років), з'являється потреба брати участь в діяльності нарівні з дорослими, мотив діяльності на користь іншим людям. На другому рівні з'являється потреба в суспільному визнанні з опорою на власні можливості і здібності (12–13 років). На третьому рівні («стверджувально-діяльному») підліток прагне застосувати свої можливості в дорослому світі, проявити себе; загострюється потреба у самовизначенні, самореалізації, формується Я-концепція (14–15 років)).

Розроблена авторська програма «РеформІStи» (автор – О. Грицюта) для виховання моральних цінностей підлітків, спрямована на розширення уявлень про моральні цінності, що сприяє усвідомленню їх соціальної та особистісної значущості, розуміння підлітками здійснення високоморальних вчинків, стимулювання підлітків до самовдосконалення. Необхідність такої програми викликана нестабільними, змінними умовами розвитку сучасного постмодерного, інформаційного суспільства, соціальною потребою у прищепленні сучасним підліткам норм і правил моральної поведінки.

Основою розробки програми стали Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року (Постанова Кабінету Міністрів від 30 травня 2018 р. № 453); Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (від 4 вересня 2008 року № 375-VI); Закон України «Про позашкільну освіту» (від 22 червня 2000 року №1841-III); типові положення про дитячий заклад оздоровлення та відпочинку (Постанова Кабінету Міністрів від 28 квітня 2009 р. № 422); методичні рекомендації щодо організації літнього відпочинку дітей; методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти» (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 05 червня 2013 року № 14.1/10-1685).

При розробці і впровадженні програми враховувався той факт, що маючи за мету моральне виховання особистості підлітків, ефективність цього процесу залежить від чіткої організації педагогічного процесу, органічного поєднання форм і методів, які відповідають цілям виховання та враховують інтереси, погляди і прагнення сучасних школярів цього віку. Як відомо, виховна сила форми виховання укладена в глибокому його змісті, для реалізації якого, в свою чергу, потрібна відповідна йому глибоко змістовна організаційна форма; форма виховної роботи може вважатися придатною тільки тоді, коли вона максимально сприяє формуванню поглядів, моральної переконаності і громадянської зрілості, розвитку високих моральних якостей; виховна цінність організаційної форми визначається її здатністю залучати школярів у активну діяльність, створювати умови для змістовного спілкування і відносин (Жукова, 2016).

Форми морального виховання завжди розуміли як стійку систему прийомів організації діяльності вихованців, спрямовану на досягнення мети, виділяли предметний гурток, учнівське товариство, учнівську бригаду, спортивну секцію, вечір, похід, зустріч тощо. Розглядаючи форму морального виховання як спосіб організації дітей, приділяли увагу зборам, мітингам, парадом, екскурсіям, іграм тощо; як спосіб виховання активності, розглядали громадсько-політичну практику, теоретичні конференції тощо (Кондратюк, 1977).

Вчені чимало уваги приділяли методам виховання моральних цінностей підлітків, вказуючи, що метод – це цілеспрямована дія на особистість, вплив, що відображає внутрішні закономірності розвитку тієї сфери, в якій він застосовується. Серед методів морального виховання учнів вони виділяли методи роз'яснення етичних норм – розповідь вчителя, бесіди, дискусія-диспут, обговорення прочитаної книги; методи організації життя і діяльності дітей – режим життя і поведінки, громадське доручення, вправи, заохочення і покарання; використання методу прикладу (приклад і авторитет дорослих, приклад товаришів, приклад видатних людей) (Цвєлих, 1974, с. 23). Методи переконання реалізувалися в процесі проведення бесід, розповідей, доповідей, лекцій, диспутів, читацьких конференцій, а методи привчання – у громадських дорученнях, вправах, аналізі діяльності учнів (Водзинский, 1982, с. 53). Іншими словами, методи морального виховання – це взаємопов'язана діяльність викладача та учня, це педагогічний процес, за допомогою якого здійснюється цілеспрямований вплив на підлітків, організовується і спрямовується їх життєдіяльність, збагачується їх моральний досвід.

Сьогодні поняття «форма виховання» в сучасній педагогічній літературі трактується як спосіб організації виховного процесу і

відображає відносини, що виникають між вихователями і вихованцями. Під формою педагогічної роботи розуміють, наприклад, впорядковану певним чином структуру діяльності педагога, зумовлену метою, завданнями, логікою і методами роботи під час конкретних етапів роботи, в конкретних обставинах, що характеризуються, своєю чергою, особливими способами керування, організації та співробітництва педагога з учнями, батьками, учителями в професійній діяльності (Тернопільська, 2008, с. 212).

Українські дослідники серед сучасних методів стимулювання процесу перетворення знань про моральні норми в особистісні цінності називає переконання у соціальній та особистісній цінності моральної поведінки; концентрацію уваги на певних моральних якостях оригінальними способами і засобами; самохарактеристику міри сформованості моральних якостей; вправи на опис почуттів від знайомства з моральними взірцями; вправи на самоаналіз рівня своєї моральності; бесіди з використанням формул-установок на підвищення впевненості підлітка у власних духовних силах, створення ситуацій емоційного переживання підлітком моральних цінностей (Кучерявий, 2014). Методом, що спонукає особистість систематизувати засвоєні моральні знання, співвідносити їх з поведінкою, активізує процес мислення, викликає переживання, мобілізує волю сучасні дослідники називають проблемно-ситуаційний метод (Болдирев, 2000, с. 119).

Велика наукова школа академіка Г. Шевченко з духовного виховання довела, що емоційно забарвити сприйняття моральних явищ, виховати моральні почуття допомагає художня література, образотворче мистецтво, музика різних напрямків, театральне мистецтво; спілкування з природою дозволяє виховувати почуття гуманності, бажання піклуватися про слабких, формувати впевненість у собі; гра, трудова діяльність, навчання, спілкування дозволяють оцінити рівень морального впливу на підлітків в процесі їх спілкування з іншими дітьми і з дорослими. Науковці підкреслюють, що в умовах доброзичливих взаємин, душевного тепла, взаєморозуміння і людяності найбільш ефективно відбувається виховання особистості підлітка в дусі гуманізму, а навколишнє оточення є засобом виховання моральних почуттів і моральної поведінки. Вони також встановили, що головними напрямками духовно-морального виховання особистості виступають: організація і стимулювання морально-гностичної діяльності особистості, формування потребово-мотиваційної сфери, організація практики втілення моральних переконань в конкретній діяльності, вчинках, поведінці.

Особливо дослідники відмічають, що моральність вчителя, моральні норми, якими він керується у своїй професійній діяльності і житті, його

ставлення до педагогічної праці, учнів, колег – все це має велике значення для виховання моральних цінностей підростаючого покоління, в тому числі, підлітків. Виховні програми не будуть ефективними, якщо педагог не являє собою приклад моральної і громадянської особистісної поведінки (Варнавська, 2021, с. 348).

Реалізація авторської програми «РеформІСТИ» виховання моральних цінностей підлітків спрямована на її використання в умовах літнього табору відпочинку, враховувала незначний термін перебування у ньому дітей та особливості організації їхнього життя.

Вихованці у таборі були поділені на групи, які називалися сім'ями і фракціями. Фракції – це тимчасові групи дітей різного віку і статі, які об'єднували вихованців відповідно до їхніх інтересів і можливостей задля реалізації складних моральних ситуацій. Сім'ї об'єднували представників різних фракцій, але одного віку: 13 або 14 років.

Програма передбачає глибоке заглиблення особистості у себе, здійснення рефлексії щодо себе та свого життя, що вимагатиме від учасників та педагога значної кількості часових та «емоційних» зусиль, велика кількість осіб ускладнюватиме цей процес; тому для реалізації програми такого спрямування кількість учасників у групі одночасно не перевищуватиме 8-10 людей.

Із врахуванням недовгого терміну перебування підлітків у таборі, програма деталізує дії педагогів, що дозволяє вихованцям з перших кроків зануритися у життя колективу. Програма виховання моральних цінностей підлітків «РеформІСТИ» покликана розкрити головні характерні риси гармонійної людини, її взаємозв'язок із загальнолюдськими та національними моральними цінностями. Назвою програми «РеформІСТИ» наголошувалося на важливості і необхідності саме внутрішніх змін для досягнення гармонійного розвитку особистості.

Програма «РеформІСТИ» була розрахована на 18 днів, в які підлітки спочатку вчилися розуміти себе та інших, потім вчилися будувати стосунки, цінуючи кожного, і приймали участь у змодельованих життєвих ситуаціях, коли вони могли би проявити свою моральну вихованість, показати ступінь сформованості моральних цінностей у практичних діях. Це були дні закріплення набутих знань. Адже, як говорить народна мудрість: «Народ, який думає на один рік – вирощує хліб; народ, який думає на десять років – вирощує сади; народ, який думає на сто років – вирощує молоде покоління». Програма «РеформІСТИ» укладена для забезпечення підлітків не лише цікавим, активним відпочинком, а й поряд з цим важливим ненав'язливим впливом виховання моральних цінностей.

Кожний з днів перебування підлітків у таборі, згідно із програмою мав чітку мету щодо морального виховання і засоби її реалізації. Якщо перший день – це знайомство підлітка з табором, педагогами, режимом дня, то другий та наступні вже включення підлітків у найрізноманітнішу діяльність морального спрямування. Наприклад, другий день мав за мету показати важливість усвідомлення підлітками того, «хто я» є, спонукати підлітків до самоідентифікації, розвивати інтерес до себе, свого життя та своєї ролі у ньому. Для цього проводилися такі заходи, як: гра «Хто ти?», розмірковування «Що в імені твоєму?», психологічна вправа «Хто я?», бесіда, дискусія на основі розповіді «Не дай вкрасти свою мрію».

Третій день був присвячений знайомству «Який я є» і мав на меті розглянути поняття «щирий» та «лукавий»; виявити різницю між цими поняттями; спонукати підлітків бути щирими з собою та іншими людьми. Для цього проводилися такі заходи: арт-терапевтична вправа «Намалюй квітку», бесіда, сценка «Суд над звичками», вечірне спілкування з розповіддю «Притча про щирість».

Четвертий день був присвячений знайомству «Який я є» і мав на меті розглянути поняття «дружелюбність» та «агресія»; показати наслідки дружелюбної та агресивної поведінки; спонукати нести відповідальність за свій вибір. Для цього проводилися такі заходи, як гра «Гаємний друг», бесіда, ток-шоу, вечірне спілкування за притчею «Фермер і кукурудза».

П'ятий день був присвячений знайомству «Який я є» і мав на меті показати, що перед людиною відкриваються великі можливості, якщо вона розвивається; закликати до всебічного розвитку особистості; показати, що великі знання не дорівнюють мудрості; спонукати набувати мудрість. Для цього проводилися такі заходи, як конкурс капітанів, бесіда, гра «Уважно дивись, що обираєш», інтелектуальна гра «Найрозумніший», розповідь «Різниця між розумним і невігласом».

Шостий день був присвячений знайомству «Який я є» і мав на меті познайомити підлітків з поняттям страху; показати, що в кожного з нас є «велетні», яких ми боїмося; закликати виявити відвагу і сміливо вийти назустріч цим «велетням»; показати, що для безстрашності повинна бути підстава. Для цього проводилися такі заходи, як підготовка творчих роликів, малюнок, колаж, вправа «Мишок страху», вправа на візуалізацію «Погляд у майбутнє», розповідь «Платонівська печера».

Сьомий день був присвячений знайомству «Який я є» і мав на меті показати, що і завищена, і занижена самооцінка не є здоровою позицією в житті; спонукати підлітків виробляти в собі здорову самооцінку, як основу для життя. Для цього проводилися такі заходи, як тестування підлітків для

визначення їхнього рівня самооцінки, відео-ролики та обговорення, поради, бесіда, ярмарок, конкурси, розповідь «Притча про самооцінку».

Восьмий день був присвячений знайомству «Який я є» і мав на меті пояснити, хто такі ізгої; показати причини, які призводять до потрапляння в стан ізгоя; спонукати підлітків шукати шляхи для виходу зі статусу «ізгоя», якщо опинився в ньому. Для цього проводилися такі заходи, як інсценівка, обговорення, бесіда, ярмарок, конкурси, розповідь про Ейнштейна.

Дев'ятий день був присвячений ще одному з основних питань, що постає перед підлітком, а саме: «Де моє місце?» і мав на меті показати, що кожен має своє місце на землі; спонукати шукати своє місце, а не задовольнятися будь-яким. Для цього проводилися такі заходи, як квест, бесіда, казка, фестиваль, притча «Вітер і листочок».

Десятий день був присвячений ідеї внутрішніх змін і мав на меті показати важливість спілкування з мудрими людьми; спонукати підлітків написати свою історію внутрішньої реформації. Для цього проводилися такі заходи, як екскурсія в художню галерею, інсценівка, бесіда, притча про життя.

Одинадцятий день був присвячений патріотичному вихованню і мав на меті залучити вихованців до краси духовної національної спадщини; закласти цеглинку у фундаменті патріотичності та високої культури міжнародних взаємин. Для цього проводилися такі заходи, як контурні карти, загадки, притчі, пісні, вірші.

Дванадцятий день був присвячений етикету і мав на меті пояснити підліткам, що таке етикет; спонукати їх дотримуватися правил етикету у спілкуванні з іншими. Для цього проводилися такі заходи, як бесіда, вечірка, камбоджійська притча «Ввічливий Кролик».

Тринадцятий день був присвячений знайомству з власними установками та їх впливом на побудову стосунків і мав на меті показати вихованцям, як сприйняття себе та інших впливає на побудову стосунків; допомогти підліткам навчитися будувати взаємодоповнюючі стосунки. Для цього проводилися такі заходи, як тест Е. Берна, бесіда, інсценівка, гра «Компліменти».

Чотирнадцятий день був присвячений вмінню будувати стосунки і мав на меті показати, що гармонійна особистість має силу бути самим собою і будувати стосунки з іншими; спонукати відстоювати свою життєву позицію. Для цього проводилися такі заходи, як «Незвичний обід», бесіда, карта мрії, притча про двох вовків.

П'ятнадцятий день був присвячений темі професій і мав на меті допомогти підліткам виявити уподобання, які допоможуть в подальшому правильно обрати професію; вказати на аспекти, які варто врахувати при

виборі професії. Для цього проводилися такі заходи, як мозковий штурм, бесіда, ярмарок професій, притча про можливість і здібності.

Шістнадцятий день був присвячений темі цінностей і мав на меті допомогти підліткам визначити свої життєві цінності; спонукати намітити кроки по втіленню цих цінностей у повсякденне життя. Для цього проводилися такі заходи, як виготовлення «Компасу цінностей», бесіда, наочний приклад «Чим наповнюється ваше життя», гра «Найважливіша цінність», інсценівка казки А. де Сента-Екзюпері «Маленький принц».

Сімнадцятий день був присвячений підведенню підсумків, святковим вечірнім вогнищам.

Вісімнадцятий день – закриття зміни, від'їзд.

Крім того, з вихованцями протягом зміни проводилися соціально-психологічні тренінги, заняття-бесіди, групові консультації, самодіагностика, ігри та вправи, розв'язання складних моральних ситуацій, аналіз моральних вчинків своїх і друзів. Особливістю занять з підлітками був дискусійний характер спілкування, що сприяло виникненню довірчої атмосфери, дозволяло педагогу зачіпати складні теми, які зазвичай підлітки обговорюють тільки між собою, отримуючи викривлену, суперечливу інформацію. Довірчі відносини спонукали підлітків відкрито висловлювати свої думки, розповідати про свої почуття, що дозволяло педагогу ефективно впливати на свідомість підлітків в процесі проведення занять.

Дослідження довело, що моральні цінності не вкладаються у зміст окремої форми чи виду діяльності. Вони мають бути включені у весь уклад життя та діяльності підлітка у літньому таборі відпочинку, з обов'язковим врахуванням попередніх знань про цінності, набутого досвіду моральної поведінки. Дослідження ще раз довело, що моральні цінності будуть актуальними для підлітків, якщо вони поєднуються з реальними їх проблемами, коли необхідно зробити моральний вибір.

Висновки. Виховання моральних цінностей може бути ефективним тільки як цілісний процес педагогічної організації всього життя підлітків: діяльності, відносин, спілкування з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей. Літні табори відпочинку допомагають процесу виховання моральних цінностей бути безперервним та послідовним, завдяки цілеспрямованому, педагогічно виваженому впливу на підлітків через різноманітні методи та форми його реалізації. В той же час літній табір відпочинку не розв'язує всіх проблем виховання моральних цінностей підлітків, але він може допомогти їм у формуванні позитивних мотивів дій і вчинків, усвідомити зміст моральних цінностей, чому сприяють такі прийоми, як постановка моральних завдань, створення складних моральних ситуацій, самоаналіз моральних вчинків тощо.

Дослідження також довело, що педагогічними умовами ефективної організації морального виховання підлітків в умовах літніх таборів виступають: 1) усвідомлення підлітками соціальної та особистісної значущості моральних цінностей; 2) стимулювання підлітків до самовиховання моральних цінностей; 3) готовність педагогів до здійснення виховання моральних цінностей підлітків в умовах літнього табору відпочинку. Їх реалізація вимагає організації різноманітних соціально-орієнтованих ігор з моральним змістом, які сприяють розвитку етичної рефлексії дітей; постановки і програвання складних моральних ситуацій; посилення індивідуалізації та диференціації, що забезпечують досить високий рівень готовності підлітків до засвоєння моральних норм і правил поведінки; особистісно орієнтованої організації виховання, яка ініціює індивідуальний інтерес підлітків до моральної проблематики. Основним ефективним засобом реалізації цих педагогічних умов може бути авторська програма виховання моральних цінностей підлітків в умовах літнього табору відпочинку ««РеформІСти», яка передбачає ознайомлення підлітків з моральними цінностями людства; здобуття ними позитивного індивідуального досвіду як складової морального формування особистості; розвиток індивідуальної моральної свідомості і рефлексивних здібностей; підкреслення важливості моральних цінностей у взаєминах з іншими людьми.

Основними формами і методами організації виховання моральних цінностей підлітків, що передбачені програмою і довели її ефективність є: колективні творчі справи, практичне закріплення знань і умінь, навичок (тренування, вправи, показові виступи); гра, метод розв'язання складних моральних ситуацій тощо. Свою ефективність також довели такі форми виховної роботи, як тренінги, бесіди, групові консультації тощо. В межах дослідження особливо важлива така організаційна форма роботи. Однією із найважливіших умов ефективного виховання моральних цінностей підлітків є створення творчого виховного середовища, що відрізняється від звичайного середовища «вищими за змістом та інтенсивністю характеристиками спільної діяльності та спілкування, емоційно й інтелектуально насиченішою атмосферою співпраці та творення» (Бодалев, 1993).

Література

1. Бодалев А. А. Психология межличностных отношений. *Вопросы психологии*. 1993. № 2. С. 86–89.
2. Болдырев Н. И. Нравственное воспитание школьников: вопросы теории. Москва : Педагогика, 2000. 181 с.

3. Варна夫ська І. Основні форми і засоби виховання моральних якостей у студентів економіко-правового коледжу. World science: problems, prospects and innovations: Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2021. Pp. 347–357.
4. Водзинский Д. И. Научные основы нравственного воспитания школьников: учеб. пособие для пед. ин-тов. Минск : Выш. шк., 1982. 176 с.
5. Выготский Л. С. Проблема возраста. *Собрание сочинений*: в 6 т. т. 4. Детская психология. Москва : Педагогика, 1984. 432 с.
6. Дистервег А. Руководство к образованию немецких учителей. *Избранные педагогические сочинения*. Москва : Учпедгиз, 1956. С. 136–203.
7. Кондратюк О. П. Розвиток соціалістичної теорії морального виховання молоді. Київ : вид-во «Вища шк.», 1977. 208 с.
8. Красовицький М. Ю. На власні очі: проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки / Ін-т педагогіки АПН України. Київ : Педагогічна думка, 1998. 159 с.
9. Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 440 с.
10. Семенов Л. М. Хрестоматия по возрастной психологии: учеб. пособие для студ. / под ред. Д. И. Фельдштейна. 2-е изд., доп. Москва : Ин-т практ. психологии, 1996. 304 с.
11. Тернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження: монографія. Рута, 2008. 300 с.
12. Цвєлих Т. І., Ваккер Д. Л., Коваленко С. С. Методика морального виховання дітей молодшого і середнього шкільного віку: метод. посіб. для вчителів. Київ : Рад. шк., 1974. 144 с.

References

1. Bodalev, A. A. (1993). Psihologiya mezhlchnostnykh otnosheniy [Psychology of interpersonal relationships]. *Voprosy psikhologii*, 2, 86–89 (rus).
2. Boldyrev, N. I. (2000) *Nravstvennoe vospitanie shkolnikov: voprosy teorii [Moral education of schoolchildren: questions of theory]*, 181. Moscow: Pedagogika (rus).
3. Varnavska, I. (2021). *Osnovni formy i zasoby vykhovannya moralnykh yakostey u studentiv ekonomiko-pravovoho koledzhu [The main forms and means of educating moral qualities in students of the College of Economics and Law]*. World science: problems, prospects and innovations: Abstracts of the 5th International scientific and practical conference, 347–357. Perfect Publishing, Toronto, Canada (ukr).
4. Vodzinskiy, D. I. (1982). *Nauchnye osnovy нравstvennogo vospitaniya shkol'nikov: ucheb. posobie dlya ped. in-tov. [Scientific bases of moral education of schoolboys: textbook for institute educators]*, 176. Minsk: Vysh. shk. (rus).
5. Vygotskiy, L. S. (1984). Problema vozrasta [The problem of age]. *Sobranie sochineniy*: in 6 vol. *Detskaya psikhologiya* (Vol. 4, 432). Moscow: Pedagogika (rus).
6. Disterveg , A. (1956). *Rukovodstvo k obrazovaniyu nemetskikh uchiteley [A guide to the education of German teachers]*. *Избранные педагогические сочинения*, 136–203. Moscow: Uchpedgiz (rus).

7. Kondratiuk, O. P. (1977). *Rozvytok sotsialistychnoi teorii moralnoho vykhovannya molodi [Development of the socialist theory of moral education of youth]*, 208. Kyiv: Vyshha shk (ukr).
8. Krasovytskyi, M. Yu. (1998). *Na vlasni ochi: problemy moralnoho vykhovannya uchniv u teorii i praktycai vitchyznyanoi ta amerykanskoii pedahohiky [With my own eyes: problems of moral education of students in the theory and practice of domestic and American pedagogy]*, 159. Institute of Pedagogy of the AES of Ukraine. Kyiv: Pedahohichna dumka (ukr).
9. Kucheryavyi, O. H. (2014). *Pedahohika: osobystisno-rozvyvalni aspekty: navch. posib. [Pedagogy: personal and developmental aspects: tutorial]*, 440. Kyiv: Vydavnychi Dim "Slovo" (ukr).
10. Semeniuk, L. M., & Feldshteyn, D. I. (Eds.) (1996). *Khrestomatiya po vozrastnoy psihologii: ucheb. posobie dlya stud. [Anthology on developmental psychology: textbook for students]* (2-d ed., 304 p.). Moscow: Institute of Practical Psychology (rus).
11. Ternopil'ska, V. I. (2008). *Sotsialno-komunikatyvna kultura shkolyara: shlyakhy shkodzhemnya: monohrafiya [Socio-communicative culture of the student: ways of ascent: monograph]*, 300. Ruta (ukr).
12. Cvelykh, T. I., Vakker, D. L., & Kovalenko, S. S. (1974). *Metodyka moralnoho vykhovannya ditey molodshoho i sereidnyoho shkilnoho viku: metod. posib. dlya vychyteliv [Methods of moral education of children of primary and secondary school age: methodical manual for teachers]*, 144. Kyiv: Rad. shk. (ukr).

ФОРМЫ И МЕТОДЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ ВОСПИТАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ У ПОДРОСТКОВ В УСЛОВИЯХ ЛЕТНИХ ЛАГЕРЕЙ ОТДЫХА

В. Н. Алфимов, О. Ф. Грицюта

В статье раскрывается воспитательный потенциал летних лагерей отдыха, которые помогают процессу воспитания нравственных ценностей быть непрерывным и последовательным, благодаря целенаправленному, педагогически взвешенному влиянию на подростков через различные методы и формы его реализации. Отмечается, что у старших подростков развивается интерес к психологическим переживаниям других людей и к своим собственным чувствам, что является предпосылкой усвоения нравственных ценностей. Автором разработана программа, направленная на ознакомление подростков-воспитанников с моральными ценностями человечества на основе библейских историй; получения ими положительного индивидуального опыта как составляющей нравственного формирования личности; развитие индивидуального нравственного сознания и рефлексивных способностей; подчеркивание важности моральных ценностей в отношениях с другими людьми. Основными методами реализации авторской программы является метод коллективной творческой деятельности (КТД); метод практического закрепления знаний, умений, навыков (тренировки, упражнения,

показательные выступления; метод игры (игры подбираются согласно сюжету программы и поставленной цели); метод групповой проблемной работы. Основными формами реализации авторской программы является групповая деятельность (социально-психологические тренинги и занятия-беседы, групповые консультации, психодиагностика) и индивидуальная коррекционная работа с подростками – личные беседы, игры и упражнения, психодиагностика. Отмечается важность такой организационной формы работы в рамках исследования, как консультативная работа с педагогическим коллективом с целью оптимизации взаимодействия в системе «педагог-воспитанник».

Ключевые слова: моральные ценности, подростки, формы воспитания, методы воспитания, авторская программа, летний лагерь отдыха.

FORMS AND METHODS OF IMPLEMENTING THE PROGRAM OF EDUCATION OF MORAL VALUES IN ADOLESCENTS IN THE CONDITIONS OF SUMMER RECREATION CAMPS

V. M. Alfimov, O. F. Gritsyuta

The article reveals the educational potential of summer recreation camps, which help the process of educating moral values to be continuous and consistent, thanks to purposeful, pedagogically balanced impact on adolescents through various methods and forms of its implementation. It is noted that older adolescents develop an interest in the psychological experiences of others and their own feelings, which is a prerequisite for the assimilation of moral values. The author has developed a program aimed at acquainting adolescents with the moral values of mankind on the basis of biblical stories; their acquisition of positive individual experience as a component of moral formation of personality; development of individual moral consciousness and reflexive abilities; emphasizing the importance of moral values in relationships with other people. The main methods of implementing the author's program are the method of practical consolidation of knowledge and skills, abilities (conversations, trainings, exercises, quests, stagings, games, fairs, discussions of stories and parables, demonstrations); method of creating complex moral situations; method of group problem work. The main forms of implementation of the author's program are group activities (socio-psychological training and classes-conversations, tests) and individual correctional work with adolescents – personal conversations, games and exercises, psychodiagnostics. The importance of such an organizational form of work within the study as advisory work with the teaching staff in order to optimize the interaction in the system "teacher-pupil" is emphasized.

Key words: Moral values, teenagers, forms of education, methods of education, author's program, summer camp.

Алфімов Валентин Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: alfimov_val@meta.ua

Алфимов Валентин Николаевич – доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры педагогики Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: alfimov_val@meta.ua

Alfimov Valentyn Mykolayovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: alfimov_val@meta.ua

Грицюта Оксана Федорівна – старший викладач кафедри психології, соціальної роботи та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (м. Рівне, Україна). E-mail: oksanagritsyuta@gmail.com

Грицюта Оксана Федоровна – старший преподаватель кафедры психологии, социальной работы и гуманитарных дисциплин Ровенского института Открытого международного университета развития человека «Украина» (г. Ровно, Украина). E-mail: oksanagritsyuta@gmail.com

Grytsiuta Oksana Fedorivna – Senior Lecturer, Department of Psychology, Social Work and Humanities, Rivne Institute, Open International University of Human Development "Ukraine" (Rivne, Ukraine). E-mail: oksanagritsyuta@gmail.com